

who are primarily seeking to achieve ideal to justify their expectations. The neurotic can get enjoy from the «not well done» task, although can have feelings of guilt. Traditionally, clinical perfectionism is a trait of neurotic personality, which leads often to psychopathology. The study has made a comparative analysis of three groups of respondents, indicating that the clinical groups have dysfunctional perfectionism. The predominant type of obsessive-compulsive patients reveals recurrent affective disorder, when patients with generalized anxiety disorder are diagnosed with narcissistic type of perfectionism. Students who do not suffer from affective disorders are found as narcissistic type, which is a clinical form of perfectionism. We have found that the constant desire to meet other people's expectations can lead to the appearance of neurotic disorders, increasing internal tensions and developing endogenous intense conflict.

Key words: perfectionism, differential-typological structure of perfectionism, narcissistic type, obsessive-compulsive type, functional type, generalized anxiety disorder, recurrent depression, students.

Received February 12, 2016

Revised March 19, 2016

Accepted April 22, 2016

УДК 159.9.072.43+316.72

О.С. Рибак

rybako@hotmail.com

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В КРОС- КУЛЬТУРНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Rybak O.S. Methods of cognitive abilities research and their usage in cross-cultural psychology / O.S. Rybak // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 33. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 458–471.

О.С. Рибак. Методи дослідження когнітивних здібностей та їх використання в крос-культурній психології. У статті розглянуто особливості методів дослідження когнітивних здібностей та специфіку їх використання в крос-культурній психології. Для аналізу використано моніторинг крос-культурних досліджень в психології. Досліджено як знання чи незнання культури впливають на результати

тестів інтелекту. Основою наукової методології є використання науково-коректних інструментів дослідження (тестів) і забезпечення комунікації з досліджуваними. Доведено, що без розуміння інструкцій дослідника і правильного трактування реакцій дослідження може виявитися помилковим, навіть непотрібним. На основі проведеного аналізу основних напрямків дослідження когнітивних здібностей з'ясовано, що в галузі психології проведені фундаментальні дослідження, спрямовані на вивчення здібностей, виявлення їх змісту, структури, закономірностей формування, розробку концептуальної системи знань про здібності.

Докладно висвітлено історію появи перших крос-культурних досліджень та, відповідно, описано, яким методам надавалась перевага при проведенні перших досліджень. Особливо детально проаналізовано історію виникнення вимірювання інтелекту, причому, приділена особлива увага тестам інтелекту, їх використанню у якості вільних від культури методик. Проаналізовано дискусію стосовного того, яка частина інтелектуальних здібностей успадковується, а яка частина виховується в результаті нашої взаємодії із культурою.

Подано опис, як культурні групи відрізняються за своїми вподобаннями до певних параметрів класифікації, за легкістю та важкістю зміни параметрів категоризації, за точністю сортування і за вербалізацією параметрів, які використовують при сортуванні.

Підкреслено важливість методів дослідження креативності як одного із найбільш цінних когнітивних процесів.

Ключові слова: когнітивні здібності, інтелект, культурні відмінності, методи дослідження когнітивних здібностей, тести когнітивних здібностей, тести інтелекту, «вільні від культури тести», сортування об'єктів, просторове пізнання.

О.С. Рыбак. Методы исследования когнитивных способностей и их применение в кросс-культурной психологии. В статье рассмотрены особенности методов исследования когнитивных способностей и специфика их использования в кросс-культурной психологии. Для анализа использован мониторинг кросс-культурных исследований в психологии. Рассмотрено как знание или же незнание культуры влияет на результаты тестов интеллекта и доказана важность применения «тестов свободных от культуры». Основой научной методологии является использование научно-корректных инструментов исследования (тестов) и обеспечения коммуникации с исследуемыми. Доказано, что без понимания инструкций исследователя и правильной трактовки реакций, исследования может оказаться ошибочным, даже ненужным. На основе проведённого анализа основных направлений исследования когнитивных способностей выяснено, что в отрасли психологии проведены фундаментальные исследования, направленные на изучение способностей, выявления их содержания, структуры, закономерностей формирования, разработку концептуальной системы знаний о способностях.

Обстоятельно освещена история появления первых крос-культурных исследований и, соответственно, описано, каким методом предоставлялось преимущество при проведении первых исследований. Особенно детально проанализирована история возникновения измерений интеллекта, причём уделено особенное внимание тестам интеллекта, их использованию в качестве свободных от культуры методик. Проанализирована дискуссия касательного того, какая часть интеллектуальных способностей передаётся по наследству, а какая часть воспитывается в результате нашего взаимодействия с культурой.

Подано описание как культурные группы отличаются своими предпочтениями к определённым параметрам классификации, за лёгкостью и тяжестью изменения параметров категоризации, точностью сортировки и вербализацией параметров, которые используют при сортировке.

Подчёркнута важность методов исследования креативности как одного из наиболее ценных когнитивных процессов.

Ключевые слова: когнитивные способности, методы исследования когнитивных способностей, тесты когнитивных способностей, интеллект, тесты интеллекта, культурные отличия, «свободные от культуры тесты», сортировка объектов, пространственное познание.

Постановка проблеми. В останні роки масштабного розмаху набувають дослідження когнітивних здібностей за допомогою найрізноманітніших методів. Станом на сьогодні розвиток когнітивних здібностей для вчених виступає одним із провідних завдань. У зв'язку з цим розробляються нові психологічні схеми та методи. При цьому дослідники прагнуть знайти способи розвитку людський інтелект і когнітивні здібності.

Аналіз останніх досліджень. Перші серйозні крос-культурні дослідження в психології, точніше в загальній психології, датуються межею 19-20 ст. Засновником крос-культурної психології вважається британський психолог і антрополог У. Ріверс, який працював у складі знаменитої Кембріджської етнографічної експедиції на островах протоки Торреса, а потім у Новій Гвінеї і в Південній Індії.

Під час цієї експедиції в польових умовах були апробовані експериментальні установки і методики, розроблені в психологічних лабораторіях Європи. Вивчались сенсорні здібності: гострота зору, сприйняття кольору, сприйняття простору, гострота слуху, нюх, смак, визначення ваги, тактильні відчуття.

Психологи відкинули багато інтерпретацій У. Ріверса, особливо це стосується компенсуючої гіпотези, яку він і не зміг підтвердити, оскільки експериментально не дослідив вищі психічні функції. Але в багатьох відношеннях дослідження, проведені на

межі XIX і XX століть, досі вважаються показовими. Звіти У. Ріверса становлять значний інтерес і тому, що кількісні дані він прагнув підтвердити іншими методами. Так, вивчаючи сприймання кольорів за допомогою апаратурних методів, він використовував також метод опитування, цікавлячись у туземців, яким кольорам вони надають перевагу, і метод спостереження, відмічаючи, в одязі якого кольору люди приходять на свято.

Мета статті: розкриття основних методів вивчення когнітивних здібностей і розгляд їх використання в крос-культурній психології.

Виклад основного матеріалу. Крім перцептивних процесів, у центрі уваги етнопсихологів виявилось вимірювання інтелекту. Загальновідомо, що французи А. Біне і Т. Сімон на початку XX століття створили тести інтелекту для вимірювання готовності дітей до школи і виявлення тих, кому буде потрібне спеціальне навчання. Для цього підбирали завдання, за допомогою яких можна було перевірити здатність дітей «добре розуміти, добре розмірковувати» в повсякденному житті. А так як життя дітей в XX столітті у Франції означала в першу чергу життя у школі, вибирались види діяльності, які вимагались не просто культурою, а культурою школи [6].

Але, коли тести Біне-Сімона і IQ-тести отримали розповсюдження в США, їх стали використовувати у якості вільних від культури методик, які вимірюють загальну здатність вирішувати будь-які завдання – вродженої якості, яка називається інтелектом. Так, відомий американський психолог Р. Вудвортс провів тестування представників індіанських племен, які у 1904 році брали участь у виставці в Сент-Луїсі. У подальшому тестування людей із різних культур стало об'єктом не тільки наукової, але і політичної полеміки. Жорсткі суперечки розгорілись після того, як в 1913 році три чверті прибулих у США італійських, угорських і єврейських іммігрантів за результатами тестування були визнані розумово відсталими. Частина учасників полеміки захищала науковий характер тестів інтелекту, стверджуючи, що вихідцям з південної і Східної Європи повинен бути закритий доступ у США. Їх опоненти відповідали, що тести не здатні адекватно вимірювати розумові здібності іноземців, оскільки пов'язані зі знаннями в сфері мови і культури, а іммігранти погано говорили по-англійськи та прибули із країн з культурою часто значно відмінною від американської. Суперечки навколо того, як інтерпретувати результати тестування членів груп, які не належать до домінуючої культури, в США тривали досить довго [7].

Думка, що тести інтелекту не спроможні виміряти інтелект, не підтримується всебічно. Р. Гернштайн та К. Мюрей досліджували чи пункти тесту інтелекту, які вимагають знання культури, були важчими для афро-американців, чи для американців європейського походження. Вони виявили, що відмінності у досягненнях по різних культурних групах не були більшими за «культурозабарвленими пунктами», ніж «пунктами, позбавленими культурного забарвлення». З цих обмінів є очевидним те, що питання, чи може інтелект вимірюватися як дискретне явище, незалежно від знань культури, залишаються доречними. Насправді, вони лежать в основі дискусії стосовно того, яка частина інтелектуальних здібностей успадковується, а яка частина виховується в результаті нашої взаємодії із культурою [5].

Відмінності в результатах тесту інтелекту між групами різного культурного походження продовжують існувати, особливо це стосується певних груп меншості, що відстають у результатах приблизно на 15% від американців європейського походження. Яка частина цієї варіації обумовлена спадковістю, чи поєднанням соціальних, культурних та економічних факторів? Ці питання розділяють авторів на два табори впродовж більшої частини історії психології, і публікація праці «Крива Белла» (1994) гарвардським психологом Річардом Гернштайном та політичним вченим Чарльзом Мюреєм лише підіграла суперечку.

Погляди прибічників теорії про спадковий характер індивідуальних якостей особистості на розумові здібності передували суперечці «Кривої Белли». А. Дженсен є, мабуть, основним прибічником природної сторони суперечки, аргументуючи, що групові відмінності в результатах тесту інтелекту (наприклад, між афро-американцями та американцями європейського походження) виникають внаслідок того, що розумові здібності є головним чином (80%) біологічно зумовленими. Р. Пломін встановив пропорцію розбіжності, пов'язану з генетичними факторами в 40%. Т. Рід та А. Дженсен також вели спостереження за взаємозв'язком між расою та часом реакції (складова інтелекту), підтримуючи прибічників теорії про спадковий характер індивідуальних якостей особистості [7].

Припущення стосовно генетичної складової інтелекту підтримується даними з досліджень із залученням близнюків. Даним дослідженням займалися Шинон л'Іль Бушар і М. МакГью. Однояйцеві (монозиготні, 100% генетично споріднені) близнюки, виховані в різних середовищах показують більшу схожість результатів тесту інтелекту, ніж різнояйцеві (дизиготні, 50%

спорідненості) близнюки, виховані разом. Прямі взаємозв'язки між генетичною спорідненістю та схожістю результатів тесту час від часу відтворюються в дослідженнях із залученням близнюків. Однак, суперечка з теорії про спадковий характер індивідуальних якостей особистості трохи слабшає, коли ми враховуємо те, що монозиготні близнюки, виховані разом, також показують більшу схожість результатів тесту, ніж монозиготні близнюки, виховані окремо. Більше того, дослідження із залученням близнюків критикується за трьома пунктами.

- Непослідовність: різні тести інтелекту в певних випадках використовуються для визначення показників для різних учасників в одному й тому ж дослідженні.

- Семантика: різні визначення «окремо» використовуються в різних дослідженнях. Близнюки, нібито виховані окремо, могли насправді мати однаковий досвід.

Ми бачимо, що їхні змішані результати можуть використовуватись, щоб надати підтримку як природнім, так і виховним аргументам, до яких ми зараз звернемося.

Спроби виміряти інтелект більше та вище культури повинні працювати над впливом розподілених культурних понять між тими, кого тестують, та тими, хто створює тести [4]. Історія показує, що респонденти, чия інтелектуальна спадщина є схожою із інтелектуальною спадщиною їхніх оцінювачів, мають явну перевагу. Незважаючи на це, існують спроби розробити тести інтелекту, які є вільними від культурних обмежень. Вільні від культурних обмежень тести інтелекту розробляються для оцінювання інтелекту не опираючись на знання культури, зазвичай із використанням невербальних питань. Р. Кеттелл та його «вільний від культури тест» має письмові питання, що пропонують співвіднести між фігурами та формами [3]. Такі тести є спробою виправити етноцентризм в тестуванні інтелекту, оскільки він має вплив на тих, хто не є знайомий із домінантною символічною культурою типового тестування. Однак, вільні від культурних обмежень тести мало корелюють із шкільною успішністю. Крім того, було виявлено, що більше половини завдань в тесті Р. Кеттелла все-таки містили знання культури, що відчужують «неамериканських» учасників. Схожим чином, коли Р. Нісбетт провів дослідження із використанням тестових питань, змодельованих з питань Кеттелла та тесту Кеттелла, він з'ясував, що китайські та американські учасники, які були підібрані за змінними, що узгоджувалися з IQ (на кшталт швидкості пам'яті) все-таки показували дуже різні результати за, так званими, культурно-

вільними питаннями. Труднощі у створенні «менш заснованих на культурі», усесторонніх оцінювань, мабуть, демонструє намагання знайти тестові питання, які є однаково змістовними в різних країнах.

На даний час етнопсихологи виділяють кілька причин міжкультурних відмінностей в IQ. По перше, в різних культурах існують відмінні соціальні уявлення про інтелект та високоінтелектуальну особистість. Тому оцінка інтелектуальних здібностей, носіїв кожної із них повинна враховувати культурний зміст інтелекту. Якщо у США, відповідно до цінностей західної культури, інтелектуальність асоціюється перш за все з когнітивною компетентністю (інтелектуальна особистість «розмірковує логічно і добре», «вміє вирішувати проблеми», «говорить зрозуміло і чітко»), то на Сході більш значимою є соціальна компетентність. Китайці, наприклад, серед якостей інтелектуальної особистості називають відповідальність перед суспільством і навіть наслідування, а японці – скромність, вміння слухати і поділяти на точку зору іншого.

По-друге, у людей, які належать до різних культур, можуть не співпадати уявлення про достойний шлях вираження своїх здібностей. В індивідуалістичних культурах демонстрація знань і вмінь зазвичай заохочується. І така ж поведінка може розглядатись як непристойна і груба в культурах, де цінуються міжособистісні відносини, кооперація і скромність. Таку особливість необхідно враховувати при крос-культурних дослідженнях інтелекту, оскільки успішне виконання тестового завдання може вимагати поведінки, яка в одній культурі розглядається як нескромна і зухвала, а в іншій – як бажана.

Міжкультурні відмінності в наборі якостей, які включають у поняття інтелект, і у відношенні до виявлення цих якостей потребують додаткових емпіричних досліджень. Але одне очевидно:

«Ми знаємо лише те, що тести інтелекту є хорошими передбаченнями вербальних умінь, необхідних для успіху в сучасному індустріальному світі, в культурах з формалізованою освітньою системою, яка все більше розповсюджується у світі. Але такі тести можуть не вимірювати мотивацію, креативність, талант чи соціальні вміння, які також є важливими факторами досягнень» [2, с. 199].

По-третє, тест, сконструйований для однієї культури, може виявитися неадекватним для іншої, навіть, якщо його переклад не викликає зауважень. Наприклад, в американських тестах ін-

телекту є багато запитань типу: «Що спільного між фортепіано і скрипкою?» Цілком очевидно, що відповідь на дане запитання вимагає знайомства з цими інструментами. Правильну відповідь можна очікувати від представників європейської культури, але не від індивідів з африканського племені ко-сан, які грають на інших музичних інструментах. М. Коул абсолютно правий, коли пише, що «...єдиний спосіб отримати культуронезалежний тест – це розробка завдань, які в рівній мірі є частиною життєвого досвіду у всіх культурах. До сих пір ніхто не виконав такої дослідницької програми» [1, с. 74].

Сортування об'єктів. Інший метод вивчення категоризації – перевірка того, як люди групують різноманітні об'єкти. В ході даного дослідження часто використовується процедура «сортування». Оскільки в даному випадку категорії визначаються загально визнаними атрибутами, дана процедура також була названа сортуванням по еквівалентності. Як «регламентована», так і «вільна» процедура сортування використовувалась для виявлення параметрів оцінки відмінностей в категоризації. Брались до уваги таксономічна, функціональна, перцепційна і структурна категоризація. Було виявлено, що культурні групи відрізняються за своїми вподобаннями до певних параметрів класифікації, за легкістю та важкістю зміни параметрів категоризації, за точністю сортування і за вербалізацією параметрів, які використовують при сортуванні [2].

Р. Мішра і співавтори досліджували поведінку груп племен бірхор, асур і ораон (штат Біхар, Індія), пов'язану з категоризацією [6].

Опитуваним подали 29 відомих і характерних для даної місцевості об'єктів, які за попередніми припущеннями, належали до шести відомих категорій. Використовувалась процедура вільного сортування. Виконане завдання оцінювалось за декількома параметрами, такими як кількість виділених категорій, кількість категорій, відповідних очікуваним категоріям, кількість підкатегорій, суть групування (концептуальна, функціональна, перцепційна, ідіосинкразична) і зміни в принципі групування у процесі виконання завдання. Отримані дані свідчать про те, що представники бірхор, як правило, розподіляли об'єкти між меншою кількістю категорій і формували менше підкатегорій, ніж це робили представники асур і ораон. Контактне засвоєння культури групами не впливало на виділення категорій, відповідних категорій і підкатегорій. Паттерн результатів не змінювався при перегрупуванні об'єктів. Всі групи сортували об'єкти перш за все

за функціональним принципом, але діти асур та ораон робили так частіше, ніж інші. Вплив засвоєння культури було вагомим у відношенні концептуального групування лише у дітей ораон; цей факт свідчить, що інші види групування менше підпадають впливу засвоєння культури.

Ю. Васманн и Р.П. Дейзен досліджували класифікацію у юпно в Папуа-Новій Гвінеї, світогляд яких передбачає розподіл усього на «гаряче» та «холодне» [2]. Це параметр у вищій мірі абстрактного характеру, і його неможливо розпізнати за видимими особливостями. Як наслідок, тільки спеціалісти (шамани) можуть маніпулювати цими станами. Було розроблено завдання на сортування 19 об'єктів, які можна віднести до холодного, чи гарячого, але можна було класифікувати і за іншими критеріями, такими, як колір, форма, функція чи таксономія. Виявилось, що лише шамани явно використовували категорії холодне-гаряче. Інші представники старшого покоління використовували ці категорії опосередковано, через функцію. Хоча навчання у школі стимулювало сортування по кольору, всі діти (які навчались і які не навчались) використовували колір як основу сортування. Форма не використовувалась як критерій сортування об'єктів ні разу, а таксономія використовувалась дуже рідко.

Ці дані спростовують думку про неспроможність деяких культурних груп до абстрактного мислення. Різний рівень обізнаності – не єдине пояснення. Р. П. Дейзен стверджує, що групи здатні розподіляти за категоріями навіть незнайомі їм об'єкти[2]. Крім того, вони можуть розподіляти за категоріями знайомі стимули різними способами, в залежності від власного конкретного досвіду, пов'язаного з цими стимулами. А також в залежності від культурної адекватності методики, яка використовується для оцінки поведінки при категоризації. Факти свідчать, що різні культурні групи мають схожі здібності до обробки інформації.

Просторове пізнання – це процес, через який людина набуває знань про події та об'єкти. Крос-культурні дослідження просторового пізнання, головним чином, зосереджувались на тому, як люди описують простір. В ході цих досліджень часто використовувались завдання, пов'язані з описом зображень чи маршруту. Г. Спенсер вивчав дошкільнят з Ірану та Великобританії [7]. Він дослідив, що іранські діти детальніше описували місцевість, по якій проходив маршрут, але порівняно з британцями, давали менше свідчень про напрямок. Схожість в манері обміну інформацією просторового характеру між дорослими і дітьми в рамках

однієї культури дозволяє припустити, що комунікативна компетентність по відношенню до простору носить характер моделі, заданої культурою. Такій компетентності значно сприяють певні засоби, виготовлені людиною, такі як папір, олівець чи карта.

Г. В. Франке провів класичне дослідження просторової орієнтації в двох культурах [2]. Він аналізував використання абсолютних позначень напрямку (схід, захід, південь, північ) і відносних позначень (наприклад, праворуч, ліворуч, попереду, позаду) в Південно-Східній Азії і Каліфорнії. Отримані ним дані показали, що культури різняться у відношенні використання термінів для позначення напрямку і що такі терміни, як південь чи північ, не використовуються при описі реального світу; ці поняття прийняті в рамках конкретної культури. Наприклад, в Південно-Східній Азії південь часто означає «в напрямку до моря», а не «в напрямку до берега» і фактично ніколи не використовується для позначення півдня. У Каліфорнії прийнято говорити, що Тихий океан знаходиться на Заході, хоча це не завжди вірно.

В останніх дослідженнях просторового пізнання увага зосереджена на використанні мови для опису простору. Д.М. Тейлор і П. Тверські вказують, що теоретики просторової мови виокремлюють три види систем відліку в зв'язку з їх походженням: а) дейктична, або орієнтована на спостерігача, б) дійсна, або орієнтована на об'єкт, і в) зовнішня, або орієнтована на оточення. Ці три системи відповідають виділеним Д. Левінсоном відносній, дійсній та абсолютній системам, які були підтримані. У роботі Д. Левінсона висувається думка, що групи, яким притаманні мовні відмінності, надають перевагу різним системам відліку [2].

П. Р. Дейзен та Р. Мішра провели дослідження сільських і міських дітей 4-14 років у Парнасі (Індія) та долакха (Непал). У той час, як сільські діти здійснювали кодування інформації, в основному, в абсолютній системі відліку, міські діти використовували різні системи (включаючи абсолютну) для кодування інформації просторового характеру, хоча обидві групи розмовляли на одній мові (хінді). У Непалі при кодуванні просторової інформації перевага надається геоцентричній системі «підйом-спуск». Судячи зі всього, дані системи орієнтації не впливають на здатність дітей до виконання певних когнітивних завдань [7].

Вирішення проблем являє собою досить важливу область когнітивного функціонування людини. У крос-культурних дослідженнях особливу увагу приділяли вирішенню математич-

них задач. Наскільки нам відомо, у всіх культурах люди в тій чи іншій мірі користуються математикою; однак у культурах Сходу, де комп'ютери та калькулятори не використовуються на кожному кроці, приділяється велика увага формуванню навиків вираховування. Тому не дивно, що студенти цих культур отримують вищі оцінки за свої математичні досягнення. Група вчених Д. Гірі, Л. Фан та С. Боу-Томас порівнювала виконання китайськими і американськими дітьми задач на просте додавання і виявила, що китайські діти правильно вирішили у три рази більше задач, ніж американці, і зробили це значно швидше. Китайські діти використовували переструктуруванням даних, тоді як американські діти покладались лише на вираховування. Перевага китайських дітей пояснювалась тим, що батьки і вчителі спеціально займались виробленням у дітей основних математичних навиків.

У формальному і неформальному мисленні було виявлено свої особливості. Г. Девіс і М. Д. Гінзбург порівнювали практичні навички африканських, американських і корейських дітей [2]. У відношенні математичних задач неформального характеру відмінності були незначні. При вирішенні формальних математичних задач корейські діти продемонстрували більш високий рівень, ніж інші групи. Це свідчило про те, що навчання в школі і тренування вдома з допомогою батьків сформували у них прекрасні практичні навички вирішення формальних математичних задач.

При проведенні аналізу крос-культурних відмінностей у деяких дослідженнях використовувались задачі, що вимагали силогічних роздумів. Ці задачі пов'язані з логічними (абсолютними) істинами, які відрізняються від емпіричних (умовних) істин. Емпіричні істини пізнаються на власному досвіді, або зі слів інших людей. А. Р. Лурія провів дослідження традиційного характеру, пов'язане з силогічними роздумами [7]. Він виявив, що навіть неграмотні селяни Узбекистану можуть зрозуміти емпіричні істини, але не могли зрозуміти логічні істини.

С. Скрібнер розмежувала «теоретичні» та «емпіричні» відповіді. Теоретичні відповіді базуються на інформації, яка є в самій задачі. Емпіричні відповіді базуються на зовнішній інформації по відношенню до задачі. С.Скрібнер і М. Коул прийшли до висновку, що навчання в школі суттєво впливає на здатність до силогічних роздумів. Це демонструє, що шкільна освіта, роблячи акцент на аналіз, сприяє розвитку теоретичної орієнтації у силогізмах. Проводячи дослідження в Індії, А. С. Даш і Дж. П. Дас

виявили, що діти, які навчалися у школі, у більшій мірі схильні до силогізмів «кон'юнктивного» типу (наприклад: Кінь і собака ніколи не розлучаються. Зараз кінь біжить джунглями. Що робить собака?). Діти, які не отримали шкільної освіти, більш успішні у силогізмах типу «всупереч досвіду» (наприклад: якщо коня ситно нагодувати, він не зможе добре працювати. Коня Рама Бабу сьогодні ситно нагодували. Чи зможе він сьогодні добре працювати?). Ці результати свідчать про те що діти, які не навчалися у школі, здатні до сприйняття логічних істин таким чином, як і діти, що отримали шкільну освіту. Відмінності виникають лише у зв'язку з контекстом роздумів [7].

Креативність є одним з найбільш цінних когнітивних процесів; вона визначається оригінальністю, гнучкістю і зміною ідей чи інших результатів. На жаль, даний процес дуже мало вивчався у крос-культурному аспекті, хоча дослідження виявили роль зовнішніх факторів, що сприяють креативності, та екологічного контексту у формуванні креативності. Відносини дітей з батьками, включаючи підтримку і заохочення зі сторони останніх, також впливають на формування креативності [2].

С. Колліган провів традиційне дослідження ролі культурного тиску і практики соціалізації на формування музичної креативності [2]. Вивчалися культури жителів островів Самоа, Острова Балі, Японії та індійців Омаха. У культурах Самоа і Балі заохочується осмислення танцівниками власної індивідуальності, як наслідок, у цих культурах танцівники створюють унікальну індивідуальну манеру виконання в рамках базових установок мистецтва танцю, встановлених їх суспільством. Японська культура, як і культура індійців Омаха, не ставиться прихильно до інновацій та оригінальності. А значить стиль виконання танцівників у цих культурах залишається відносно незмінним.

Заохочення дітей до участі в певних іграх, зокрема «застав повірити», сприяє формуванню креативності. Креативному мисленню у дітей сприяють рольові ігри. Той ступінь, у якому ігри та ігрові види діяльності є складовою частиною процесу соціалізації дітей у будь-якій культурі, визначає вплив культури на креативність [2].

Висновки. Отже, розкрито основні методи вимірювання когнітивних здібностей та зроблено огляд їх використання в крос-культурній психології. Виявлено, що поряд із загальними когнітивними процесами, дослідницький інтерес часто привертали емпіричні вивчення рівня інтелекту у представників різних

культури. З'ясовано, що сучасні наукові тенденції спрямовані на створення тестів, які не обтяжуватимуться впливом культури.

У результаті роботи обґрунтовано важливість методів дослідження когнітивних здібностей та відображена їх специфіка використання в тій галузі психології, що займається дослідженням етносів. Перспективи подальших досліджень полягають у підборі адекватних адаптаційних прийомів для застосування дослідницьких методів у різних етнічних групах.

Список використаних джерел

1. Коул М. Культурно-историческая психология / М. Коул. – М. : Когито-Центр, 1997. – 427 с.
2. Психология и культура / под ред. Д. Мацумото. – СПб. : Питер, 2003. – 718 с.
3. Cattell R. Measuring intelligence / R. Cattell, H. Cattell. – Boston : Houghton Mifflin, 1971. – 583 p.
4. Greenfield P. Culture as process: empirical methods for cultural psychology / P. Greenfield // J. Berry, Y. Poortinga, J. Pandey (eds.) Handbook of cross-cultural psychology. – Vol. 1. Theory and Method. – Boston, MA : Allyn and Bacon, 1997. – 456 p.
5. Herrnstein R. The Bell Curve: intelligence and class structure in american life / R. Herrnstein, C. Murray. – New York : Free Press, 1994. – 439 p.
6. Mishra R. Ecology, acculturation and adaptation: A study of Adivasi in Birtar / R. Mishra, D. Sinha and J. Berry. – New Delhi : Sage, 1996. – 402 p.
7. Stevenson A. Cultural issues in psychology / A. Stevenson. – London : Routledge, 2010. – 279 p.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Koul M. Kul'turno-istoricheskaja psihologija / M. Koul. – М. : Когито-Центр, 1997. – 427 с.
2. Psihologija i kul'tura / pod red. D. Macumoto. – SPb. : Piter, 2003. – 718 s.
3. Cattell R. Measuring intelligence / R. Cattell, H. Cattell. – Boston : Houghton Mifflin, 1971. – 583 p.
4. Greenfield P. Culture as process: empirical methods for cultural psychology / P. Greenfield // J. Berry, Y. Poortinga, J. Pandey (eds.) Handbook of cross-cultural psychology. – Vol. 1. Theory and Method. – Boston, MA. : Allyn and Bacon, 1997. – 456 p.
5. Herrnstein R. The Bell Curve: intelligence and class structure in american life / R. Herrnstein, C. Murray. – New York : Free Press, 1994. – 439 p.

6. Mishra R. Ecology, acculturation and adaptation: A study of Adivasi in Birtar / R. Mishra, D. Sinha and J. Berry. – New Delhi : Sage, 1996. – 402 p.
7. Stevenson A. Cultural issues in psychology / A. Stevenson. – London : Routledge, 2010. – 279 p.

O. S. Rybak. Methods of cognitive abilities research and their usage in cross-cultural psychology. The article envisages features of methods that study cognitive abilities and their specific usage in cross-cultural psychology. We used monitoring of cross-cultural researches in psychology for the analysis. It was proved how knowledge or ignorance of culture influences the results of intelligence tests. The perspective of further researches lies in selection of adequate adaptive methods in different ethnic groups.

The history of appearance of cross-cultural researches is thoroughly shown and also preferred methods of first researches are described. The history of measurement of intelligence is analyzed in details, thus, special attention to the tests of intelligence, their usages in free-cultural methodologies is paid. The discussion about inherited intellectual abilities and intellectual abilities influenced by culture is analyzed.

In the article it is described how cultural groups differ after their preferences in parameters of classification, change of parameters of categorization, exactness of sorting and verbalization of parameters which they choose during sorting objects.

The importance of methods of creativity researches as one of the most precious cognitive processes is underlined. It is revealed that along with general cognitive processes, the empirical study of intelligence level of different cultures representatives is often attracted. It is found that modern scientific trends are aimed at creating tests that wouldn't be influenced by culture. The importance of cognitive research methods and their reflected specific use in the field of psychology that deals with the study of ethnic groups is proved.

Key words: cognitive abilities, methods of cognitive abilities, cognitive ability tests, intelligence, intelligence tests, free culture tests, object sorting, spatial cognition.

Received February 03, 2016

Revised March 21, 2016

Accepted April 23, 2016